

Veysel Öztürk. *Muharrir ve Edip Hüseyin Cahit: Asır Sonu Osmanlı Edebiyat ve Matbuat Áleminde Bir Yazar*. İstanbul: Dergâh, 2025. 389 s., ISBN: 9786259556185.

SUAT BARAN

Boğaziçi Üniversitesi, Doktora Öğrencisi.

(baran.suat@outlook.com), ORCID: 0000-0001-5793-4216.

“ ” Baran, Suat. “Veysel Öztürk. *Muharrir ve Edip Hüseyin Cahit: Asır Sonu Osmanlı Edebiyat ve Matbuat Áleminde Bir Yazar*.” *Zemin*, s. 10 (2025): 384-389.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17650492>.

Veysel Öztürk'ün Hüseyin Cahit Yalçın'ın (ö. 1957) edebî ve matbuat hayatına odaklanan *Muharrir ve Edip Hüseyin Cahit: Asır Sonu Osmanlı Edebiyat ve Matbuat Âleminde Bir Yazar* adlı kitabı yazarın sadece kalem yaşamına odaklanmakla kalmayıp onu içine doğduğu bütünü ayrılmaz bir parçası olarak tekrardan yorumlayan özgün bir çalışma olarak dikkat çekmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinde parlayan, Cumhuriyet'in ilk otuz yılına da damgasını vurmuş bir kalem erbabı olan Hüseyin Cahit'in edebî yaşamının –yüzyıl boyunca tekrar eden birkaç klişe değerlendirme hariç– hak ettiği alaka ve değeri görmediği saptamasında bulunan Öztürk, bu çalışmasıyla Hüseyin Cahit'in edebî dünyasına yönelik soğumaya yüz tutmuş ilgiyi yeniden alevlendirmeye çalışıyor. Ömer Faruk Huyugüzel'in *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma* (1984) çalışması haricinde Hüseyin Cahit'in edebî yaşamına yönelik kapsayıcı bir çalışmanın yokluğu tespitinde bulunan Öztürk, özgün tartışma ve yeni verilerle desteklediği bu çalışmasıyla böylesi bir boşluğu doldurmayı amaçlıyor.

Kitap iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Hüseyin Cahit'in muharrir kimliğine odaklanan “Asır Sonu Edebiyat ve Matbuat Kamusunda Bir Kariyer Planı”, “Osmanlı Edebiyat ve Matbuat Kamusuna Giriş: *Mektep* Dergisi”, “Hüseyin Cahit *Servet-i Fünun*'da” adlı üç alt bölümden oluşurken; ikinci bölümse yazarın edebî kimliğini merkeze alan, *Servet-i Fünun* döneminin önemli eserlerinden olan tek romanı *Hayal İçinde*'nin yakın okumayla ele alınan analizini içermektedir. 199 sayfa tutan ilk bölüm daha çok bir edebiyat tarihçiliği örneği olarak okunabilecekken, 155 sayfa tutan ikinci bölüm ise çoğunlukla yakın okuma tekniğiyle psikanalitik okumadan da faydalanan tutarlı ve güçlü bir edebiyat eleştirisi örneği sunar. Hacımsel olarak bakıldığında, esasında iki ayrı kitap olarak da basılabilecek olan eserin ilk yarısında yazarın tüm edebî ve matbuat hayatı mercek altına alınırken, sayfaca nerdeyse eşdeğer olan diğer yarısında yazarın yazdığı tek romanın detaylı analizi yer almaktadır.

Bir yazarın her şeyden evvel kendi döneminin, okuyup gördüklerinin bir ürünü olduğu gerçeğini vurgulayan yeni tarihselci perspektifle uyumlu şekilde kitabın ilk bölümü; Hüseyin Cahit'i Hüseyin Cahit yapan aile hayatı, eğitim, arkadaş çevresi, kariyer hırsları gibi unsurları kalem kavgaları ve dönemin haleti ruhiyesiyle birlikte ele alarak yazarın hikâyesi üzerinden tüm bunları tek bir potada eritir. İlk bölümde aşırı yoruma girmek için yazarın psikolojik dinamiklerini, yüzyıl sonu davranış kipleri ve dönemin prosopografik nitelikleriyle birlikte ele alarak ilerleyen Öztürk, Hüseyin Cahit'i kendi çağının içerisinde anlamaya ve anlamlandırmaya

çalışır. Elbette Hüseyin Cahit'in kendi aile yaşantısından getirdiği psikolojik dinamikler ve hırslı, saldırgan yapısı onu kendi çağının diğer figürlerinden ayırır. Öztürk yazarın iç dünyasının detaylı analizinden kaçındığı bu bölümde, Hüseyin Cahit'in çocukluğunda okuduğu kitapların, onu okumaya yönelten durum ve kişilerin, babasının anlattığı hikâyelerin, anne ve özellikle de babasının mesleğinin, ölümünün Hüseyin Cahit'in kişilik yapısında ve meslek tercihlerinin gerisinde ne tür bir rol oynadığına vurgu yapmaz. Başka bir ifadeyle, kitabın ikinci bölümünde *Hayal İçinde* romanının kurmaca dünyasını ele alırken psikanalitik okumayı rahatça kullanan Öztürk, gerçek bir figür olan Hüseyin Cahit'in aile yaşamını ele aldığı psikanalitik yorumlarda bulunmamayı tercih eder. Kurmaca karakterlerden ziyade gerçek bireylere odaklanan psikanalitik okumanın aksine, Öztürk'ün gerçek bir bireyi psikanalizin nesnesi yapmamasının arkasında yatan sebep, gerçek bir şahsın yaşamıyla ilgili, asla emin olamayacağı yorumlarda bulunduğu yazara haksızlık edebileceği kaygısı olabilir. Bu tercihin arkasında yatan sebebi kesin olarak tespit etmek mümkün değilse de Öztürk'ün psikanalitik yorumu gerçek bir karaktere değil de kurmaca bir karaktere yöneltmesi çalışmanın eksik bir yanı olmakla birlikte bu tutumun dikkat çekici olduğunu söylemek mümkün. Örneklendirirsek, Hüseyin Cahit'in erken yaşam deneyimlerinde baba mesleği bürokrasiyi değil de edebî (hayal gücüne de sığınan, Lacancı anlamda *sembolik düzenin* kısmen dışında duran) bir kariyeri tercih etmesinin gerisinde bir baba reddiyesi veya baba-oğul arasında mesafeli bir ilişkinin olabileceği akla gelebilecek ilk yorumlardan biridir. Zira ömrünün ortalarından sonlarına doğru edebî kariyeri geride bırakarak gazeteci kimliğinin de ona sağladığı imkânlarla bürokrasiye doğru kaydığında, bu durumda baba reddiyesinin yerini bu sefer babaya dönüşmenin aldığı yeni bir anlatı düzleminin ortaya çıktığı, tartışmalı da olsa, söylenebilir.

Autodidakt olarak Fransızca öğrenip çeviriler yapmaya başlayan Hüseyin Cahit henüz Mülkiye Mektebi yıllarında edebiyat sahasına atılır. Bu dönemde yayın hayatında olan ve *Servet-i Fünun* dergisiyle oldukça benzer edebî yaklaşımları benimseyen, aslında *Servet-i Fünun*'un öncülü de sayılabilecek *Mektep* dergisinde deneyim kazanan Hüseyin Cahit, süreç içinde bir yandan kendi edebî beğenisini ve estetik kaygılarını oluştururken diğer yandan da bunların toplumsal yaşamdaki karşılıkları üzerinde düşünmeye başlar. Elbette burada edebiyatla ilgili yazılarında da öne çıktığı gibi, edebiyatı hakkıyla anlamının en temel koşulu olarak disiplinler arası bir yaklaşımı benimsemek gerektiği inancı yatar. Bu bölümde *Mektep* dergisini matbuat kamusu içerisindeki pozisyonuyla açıklamaya çalışan Veysel Öztürk,

Hüseyin Cahit'le ilgili literatürde var olan boşluğun benzerini *Mektep* dergisine yönelik ilgi noksanlığında da görebileceğimizi tekrar hatırlatır.

Asır sonu edebiyatını kendi tarihselliği içerisinde yeniden gözlemlemeyi esas alan Veysel Öztürk, bu kitabında kullanılan birincil kaynakları dönemin matbuat dünyasındaki dinamiklere, o günün koşullarına yerleştirerek Hüseyin Cahit'i ve onun edebî ve matbuat hayatını anlamlandırmaya çalışır. Bunu yaparken de diğer eleştirmen ve edebiyat tarihçilerinin muhtelif yorumlarına temkinle yaklaşarak tarafsız olma çabasını metin boyunca sürdürmeye çalışır.

Hüseyin Cahit derginin müdürü ile yaşadığı kişisel anlaşmazlıklardan ötürü *Mektep* dergisinden ayrıldıktan bir müddet sonra, abes-muktebes tartışmalarının sürdüğü bir dönemde, daha sonra dekadınlar tartışmasının karşı cephesini oluşturacak *Servet-i Fünun* kadrosuna geçer. Dergide yayımlanan yazılarını edebiyatın çok yönlü yapısına ve disiplinler arasıyla önem veren bir yaklaşımla kaleme alır. Öztürk'ün de tespitiyle Hüseyin Cahit farklı disiplinlere ve bu disiplinlerin edebiyatla hayati ilişkisine önem veren ilk yazar olarak, yayın politikası icabı bilimsel ve sosyal konulara sayfalarında yer veren *Servet-i Fünun* dergisiyle birbirlerini temsil eder hâle gelirler.

Giderek matbuat kamusunun vazgeçilmez bir figürüne dönüşen Hüseyin Cahit polemikçi, sert ve saldırgan mizacıyla kısa sürede birçok düşman edinir. Sert ve kavgacı mizacının kökeninde babasının da teşvik ettiği, çocukluğunda okuduğu Battal Gazi gibi kahramanlık hikâyeleri olup olmadığını bilmiyoruz ama Öztürk'ün de tespitiyle *Servet-i Fünun* döneminde başlayıp İkinci Meşrutiyet döneminde *Tanin*'le devam eden ve ömrünün sonuna kadar girdiği kalem kavgalarında dikkati çeken "polemikçi üslup onun için vatan, hürriyet ve hakikat aşkından çok, bir kendini gerçekleştirme ve konumunu güçlendirme imkânı" olarak ortaya çıkar (s. 136). Hâliyle yazdığı polemik yazılarının birinde *Servet-i Fünun* hareketine köken kazandırmaya çalışırken aynı zamanda edebiyat kamusundaki yerini de sağlamlaştırmaya çalışır. Öztürk kitabın ilk yarısında, Hüseyin Cahit'in büyük grup kimliğinde bir muharrir ve edip olarak verdiği kavgada ortaya çıkan portresini çizmeye çalışırken geride yatan bireysel arzu ve kaygılara, hatta korkulara da yer verir. Oldukça öznel ve kişisel olan bu deneyimleri aktarırken aşırı yoruma kapılmamaya özen gösteren Öztürk bu çabasıyla çalışmasının nesnesi Hüseyin Cahit ile kendisi arasındaki mesafeyi de güçlendirir.

Mülkiyeli kimliğine, *Servet-i Fünuncuları* derinden etkileyen Bourget ve Taine okumalarına, eserlerindeki Fransız edebiyatı etkisine, modernleşme sevgisine ve

laik bir yaşamdan yana olmasına bakıldığında Öztürk; Hüseyin Cahit'in Türkçü, pozitivist, modernist yaklaşımının sadece yaptığı edebiyatla sınırlı olmayıp daha büyük çerçevede Osmanlı modernleşmesi içerisinde düşünülmesi gerektiği tespitini yapar. Zamanla edebî üretimi askıya alıp başta edebî, sonrasında yoğunluğu giderek artacak biçimde toplumsal ve siyasal konulardaki polemik yazılarıyla dikkat çekmeye başlayan Hüseyin Cahit edebiyat tarihindeki yerini de yazdığı roman, öykü ve edebiyat yazılarından çok polemikleriyle, kalem kavgalarıyla kazanacaktır.

Kitabın ikinci bölümünde edebiyat tarihçisi kimliğini büyük oranda askıya alıp edebiyat eleştirmeni kimliğine bürünen Öztürk, Hüseyin Cahit'in tek romanı *Hayal İçinde*'yi hem tefrika hem de kitap versiyonlarıyla karşılaştırarak bu bölümü kurar. Bunu yaparken de Ömer Faruk Huyugüzel, Kenan Akyüz (ö. 1996), İnci Enginün gibi kendisinden önceki edebiyat eleştirmenlerinin baktığı noktalardan daha eleştirel, metne kendini ifade etme imkânı da tanıyarak, daha yaratıcı bir şekilde romana bakmaya çalışır. Öztürk, Servet-i Fünun dönemi romanlarına yönelik edebiyat tarihinin ve eleştirisinin genelde görmezden geldiği biri olarak *Hayal İçinde*'yi detaylıca ele alarak, bir yandan bu eksikliği telafi etme çabası güder, diğer yandansa bu üç büyük ismin eleştirilerine cevap vermeye çalışır. Ancak kendi eleştirisini kurarken ilk bölümde de dikkat çeken temkinli yaklaşımını sürdürerek söz konusu eleştirmenlerin romanın "sönük ve silik" olduğuna dair yorumlarının nedeni olarak da Hüseyin Cahit'in hatıralarında kendi yaptığı yoruma dikkat çekip bizzat yazarın onları etkilemiş olabileceğini söyler. Ancak Refik Halid ([Karay], ö. 1965) ile Ömer Seyfettin'in (ö. 1920) romanla ilgili heyecanlı ve övgü dolu sözlerinin gerisindeki ufku takip ederek, *Hayal İçinde*'nin *Servet-i Fünun*'da tefrikasının başladığı sayıda Ahmet İhsan'ın ([Tokgöz], ö. 1942) "İstanbul Postası" köşesi ile romanın başlangıç sahnesi arasındaki tasvirlerin, betimlemelerin ve ruh dünyasının diyaloga girdiği, benzeştiği yönleri işaret edip romanın dönem okurunda bulmuş olabileceği anlam ve karşılıklar üzerine düşünür. Çok sık karşılaştığımız bir okuma biçimi olmayan bu yaklaşım, ilk bölümde gördüğümüz arşiv ve birincil kaynaklar üzerinden ilerleyen edebiyat tarihçiliği yaklaşımında ortaya çıkan metni kendi zamanına ve ruhuna giydiren yöntemle aynı kaynaklardan beslenir. Bu açıdan okuru, metni anakronik bir düzlemde okumaktansa kendi döneminin gerçekliğinde yeniden okumaya yönlendirir. Öztürk, Ahmet İhsan ile Hüseyin Cahit'in dergide tefrika edilen metnlerinin aynı sayfada yer alarak ortaya koydukları etkileşimleri irdeleyerek, metni ait olduğu yere ve zamana gönderir. Bu şekilde dönem okurunun hayal, algı ve bakış açısına yakın bir ruh ve zihin hâlini de yeniden yaratır. Günün

okurunu metnin ilk alımlanmasına yakın bir alımlanmaya, başka bir ifadeyle metnin ilk dünyasına götürür.

Narratolojinin kavramlarıyla romanın anlatıcı ve odak meselesini derinleştiren Öztürk başka eleştirmenlerin yaptığı gibi *Hayal İçinde*'yi Doğu-Batı ikiliği içerisinde yeniden üretme kolaylığına kaçmaz. Romanda ana karakter Nezih'in eski, ağdalı dil ile gündelik sade dile kaydığı noktaları hayallere kapıldığı anlar ile gerçeklikte yaşadığı anları eşitleyerek Hüseyin Cahit'in dil meselesini romanın gerçekliği içerisinde hesaplıca işlediğine işaret eder. Nezih, âşık olduğu Rum kız İzmaro ve diğer arkadaşları gibi kurmaca karakterler psikolojik dinamikleriyle analize tabii tutulurken gerçek, yaşamış bir karakter olan Hüseyin Cahit'ten önceki bölümde esirgenen benzer bir analizin yokluğunun yarattığı eksiklik bu bölümde temel bir zıtlık olarak yeniden dikkat çeker.

Bu bölüm Hüseyin Cahit'in tek romanına yönelik Veysel Öztürk'ün ifadesiyle "eleştirel bir refleksle" başlarken yine başka bir eleştirel refleksle sona erer. Öztürk, bu kısımda Jale Parla, Nurdan Gürbilek ve Orhan Koçak gibi Osmanlı modernleşmesinin temellerine yönelik epistemolojik çıkarımlarını babalar ve oğullar temasını takip ederek kuran eleştirmenlerin bu kurgusunu bozan bir metin olarak *Hayal İçinde*'nin önemini yeniden vurguladığı gibi bu metnin es geçilmesinin yarattığı anlam boşluklarına da dikkat çeker. Belli metinlerin seçilip belli metinlerin dışarıda bırakıldığı bir okuma biçiminin sakıncalarına odaklanan Öztürk, edebiyat tarihçiliğinin tüm karmaşıklığıyla kapsayıcı ve bütüncül olması gerektiğine vurguda bulunur. Öztürk'e göre Servet-i Fünun romanını çoğullaştıran başka metinler olmasına rağmen, dışarıda bırakılmış, bilinen birçok metne yönelik dirençli bir sessizlik vardır.

Hem edebiyat tarihçiliğinde hem de edebiyat eleştirisinde Hüseyin Cahit'in, parçası olduğu *Mektep* gibi edebiyat kamusunun önemli parçalarının dışarıda tutulduğu bir yorum ve okuma biçimine bir itiraz olarak ortaya çıkan *Muharrir ve Edip Hüseyin Cahit: Asır Sonu Osmanlı Edebiyat ve Matbuat Âleminde Bir Yazar* kullanılan birincil kaynakların çokluğu ve hem yazarı, yazılarını hem de kitabın önemli bir kısmını kaplayan romanı *Hayal İçinde*'yi kendi tarihselliği içerisinde diğer metinlerle ve toplumsal ve edebî olgularla birlikte değerlendirerek yazara ve metne karşı "adil" olma kaygısı gütmeye çalışıyor. Bu açıdan Öztürk'ün çalışması, önemli bir boşluğu doldurmakla beraber ilgili dönemin yeniden ele alınıp okunması için de bir fırsat sunmaktadır.